

Entreprenörskap i Grund-och Gymnasieskolor

- En kvantitativ studie 2004 och 2006

Carina Holmgren

ENTREPRENÖRSKAP I GRUND- OCH GYMNASIESKOLOR

En kvantitativ studie 2004 och 2006

Forum för småföretagsforskning (FSF)

FSF 2007:19

Innehållsförteckning

INLEDNING	5
METOD OCH URVAL	6
ENTREPRENÖRSKAP I GRUND- OCH GYMNASIESKOLOR	8
Entreprenörskap och företagsamhet – hur vanligt är det?	8
Entreprenörskap och företagsamhet – vem tar initiativet?	11
Entreprenörskap och företagsamhet – projekt eller koncept?.....	12
Entreprenörskap och företagsamhet i skolan – vad är det?	15
Aktiviteter på grundskolorna	16
Samarbete skola/arbetsliv	17
Produktion och försäljning	18
Företagande	18
Naturkunskap, teknik och uppfinningar	19
Elevernas ansvarsförmåga	20
Aktiviteter på gymnasieskolorna	22
Elevföretag	25
SAMARBETE SKOLA/ARBETSLIV I GRUND- OCH GYMNASIESKOLOR.....	30
ATTITYDER TILL KUNSKAPSFÖRMEDLING OM FÖRETAGANDE I SKOLAN	32
SAMMANFATTNING	33
BILAGA: METOD	36
BILAGA: ENKÄTFRÅGOR	38

Inledning

För att undersöka förekomsten och innebörden av entreprenörskapsutbildning vid de svenska grund- och gymnasieskolorna genomfördes under våren 2004 två enkätundersökningar. Studien följdes upp hösten 2006 med ytterligare två enkätundersökningar i syfte att undersöka om förekomsten av entreprenörskapsutbildning ökat under 2,5 år, i takt med det ökade politiska intresset för området på europeisk, nationell, regional och lokal nivå (Holmgren, 2005). Syftet med de uppföljande enkätundersökningarna var även att undersöka metodens kvalitet.

Enkäterna 2004 genomfördes som en del i ett nordiskt projekt *Creating Opportunities for Young Entrepreneurship – Nordic examples and experiences*. Projektet genomfördes av Forum för småföretagsforskning (FSF) med finansiering från Nordisk InnovationCenter i syfte att kartlägga, utvärdera och analysera pågående aktiviteter inom området ungt entreprenörskap och särskilt entreprenörskapsutbildning. Undersökningarna har baserats på en metod utformad och använd av Nordlandsforskning¹ vid en tidigare nordisk studie (Nordiskt ministerråd, 2002).

Enkäterna som använts är i huvudsak avsedda att undersöka:

- ✓ Entreprenörskap och företagsamhet som benämningar på pedagogiska verktyg i skolan, hur vanligt är det och vilken typ av aktiviteter handlar det om?
- ✓ Varifrån har initiativen till arbetet med entreprenörskap och/eller företagsamhet i skolan tagits?
- ✓ Elevföretag, hur vanligt är det och var förekommer de?
- ✓ Samarbete skola-arbetsliv, hur vanligt är det och vilken typ av aktiviteter handlar det om?
- ✓ Attityder kring förmedling av kunskaper kring företagande i skolan.

I denna rapport presenteras resultaten av 2006-års undersökningar, i vissa fall med jämförelser med resultaten för 2004. Resultaten för 2004 återges i sin helhet i *Creating Opportunities for Young Entrepreneurship - Nordic examples and experiences* (Lundström et al, 2005) och i *Entreprenörskap i grund- och gymnasieskolan – En undersökning läsåret 2003/2004* (Holmgren, 2005).

Enkätundersökningarna genomförda 2004 och 2006 har legat till grund för en omfattande kvalitativ studie som genomförts under våren 2007. Där har representanter för 23 grund- och gymnasieskolor i fem län intervjuats utifrån sina erfarenheter med entreprenörskap i undervisningen. Den kvalitativa studien presenteras i en egen rapport *Entreprenörskap & skolan – Vad berättar lärare att*

¹ Nordlandsforskning är en fristående forskningsstiftelse i Norge.

de gör när de gör *entreprenörskap* (Berglund och Holmgren, 2007) som rekommenderas varmt för att få en djupare belysning av resultaten i denna rapport. Intervjuerna från den kvalitativa studien ligger även till viss del till grund för belysningen av elevföretag i denna rapport.

Rapporten är uppdelad i fem kapitel, inledningvis beskrivs den metod som använts och hur urvalet genomförts, därefter följer en presentation och diskussion om resultaten under kapitlen *Entreprenörskap i grund- och gymnasieskolor*, *Samarbete skolalarbetsliv i grund- och gymnasieskolor* och *Attityder till kunskapsförmedling om företagande i skolan*. Rapporten avslutas med ett sammanfattande kapitel.

Metod och urval

Undersökningarna genomfördes som web-enkäter under perioden oktober-december 2006. Respondenterna meddelades undersökningen via e-mail, vilket innehöll en beskrivning av undersökningens syfte och bakgrund, samt en länk till enkätens webbplats. Två påminnelser genomfördes. Endast ett e-mail per skola skickades ut, i första hand adresserat till skolan och i andra hand adresserat till rektor. Ett tiotal enkäter skickades per post efter önskemål från respondenter.

Tanken var ursprungligen att undersöka hela populationen av grund- och gymnasieskolor. På grund av svårigheter med att erhålla e-mailadresser var detta inte helt genomförbart. Undersökningarna genomförda 2006 omfattade 4 534 grundskolor och 775 gymnasieskolor vilket motsvarar drygt 92 % av landets grundskolor och 97 % av landets gymnasieskolor².

Tabell 1. Antal deltagande skolor i studien samt svarsfrekvens 2004 och 2006.

Undersökning	Urval	Antal svar	Svarsfrekvens %
Grundskolor 2004	4554	1434	31,5
Grundskolor 2006	4534	1409	31,1
Gymnasieskolor 2004	741	322	43,4
Gymnasieskolor 2006	775	394	50,8

Svarsfrekvensen 2006 var 31 % respektive 51 % vilket motsvarar 1 409 grundskolor och 394 gymnasieskolor.

² Räknat efter totala antalet skolor läsåret 2005/2006 (Skolverket, 2006).

Tabell 2. Respondenterna yrkestillhörighet 2004 och 2006. %³

	Grundskolor 2004	Grundskolor 2006	Gymnasie- skolor 2004	Gymnasie- skolor 2006
Rektor eller biträdande				
rektor	76	74	58	53
Lärare	12	15	33	34
Yrkes- och studievägledare	6	7	3	3
Ej svarat	5	3	9	3
Annan	6	7	7	11

Av respondenterna från grundskolor var 76 % rektorer eller biträdande rektorer och 12 % lärare. I gymnasieskolorna var andelen lärare större, 33 %, och 58 % var rektorer eller biträdande rektorer. Resterande respondenter i både grund- och gymnasieskolorna var främst yrkes- och studievägledare.

Populationerna för undersökningarna hämtades från ett unikt register som byggdes upp enbart i syfte att kunna genomföra enkäterna 2004. Anledningen till konstruktionen av registret var att det inte fanns något komplett register i Sverige med skolornas e-mailadresser. Registret byggdes upp utifrån information från Skolverkets hemsida www3.skolverket.se, skolornas och kommunernas hemsidor. Grundskolor som identifierades som icke aktiva, sjukhusskolor, särskolor eller förskolor, samt gymnasieskolor som identifierades som icke aktiva eller enbart omfatta vuxenutbildning sorterades bort.

Innan undersökningarna 2006 genomfördes, uppdaterades registret med skolor för att motsvara de förändringar som skett beträffande nedläggningar och ny-tillskott av skolor. Dessutom utökades registret med variabelerna kommunal resp fristående skola. Därutöver uppdaterades mailadresser i några större kommuner som t ex Stockholm efter hypotesen att det är större personalomsättning bland rektorer i större kommuner än i mindre kommuner.

Trots detta arbete visade det sig att kvalitén på skolregistret hade försämrats betydligt under 2,5 år. Ett problem var att skolor inte var aktiva trots att de fanns registrerade på Skolverkets hemsida. De vanligaste problemen var dock att rektorer bytt tjänst, förändringar av enskilda skolors mailadresser, förändringar av kommuners upplägg av mailadresser, fulla mailboxar mm. Detta har medfört att ca 1 400 poster har uppdaterats i grundskoleregistret och drygt 200 poster i gymnasieskoleregistret. Både arbetet med registret och enkätundersökningarna har skett i FSFs egen regi. Metoden och urvalet finns ytterligare beskrivet i Bilaga: Metod. Där återfinns även en sammanställning av de frågor som använts.

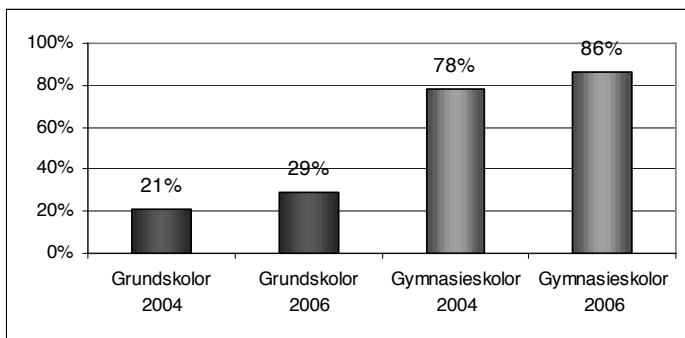
³ En del respondenter har fler än en yrkestillhörighet vilket gör att slutsumman överstiger 100 %.

Entreprenörskap i grund- och gymnasieskolor

Resultaten presenteras i sju avsnitt i detta kapitel samt i två efterföljande kapitel. Först görs en beskrivning av hur vanligt förekommande entreprenörskapsutbildning är i grund- och gymnasieskolor utifrån användningen av begreppen entreprenörskap och företagsamhet. Därefter följer två avsnitt som undersöker och diskuterar varifrån initiativet till arbetet tagits och hur utbredd användningen är av projekt och etablerade koncept. Därefter följer tre avsnitt som berör vilka aktiviteter som tolkas in i denna typ av utbildning. Eftersom elevföretagen är en central aktivitet på gymnasieskolorna följer därefter ett avsnitt som enbart handlar om dessa. Avslutningsvis följer två kapitel som berör förekomsten och innebörden av samarbete skola/arbetsliv och respondenternas attityder till kunskapsförmedling om företagande i skolan.

Entreprenörskap och företagsamhet - hur vanligt är det?

Entreprenörskap i grund- och gymnasieskolor, hur vanligt är det? Undersökningen som genomfördes 2004 visade att 21 % av grundskolorna då använde begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet som beteckning för något av den pedagogiska aktiviteten vid sin skola. I gymnasieskolor var användningen av begreppen betydligt mer utbredd, 78 % av gymnasieskolorna använde begreppen som beteckning för något av den pedagogiska aktiviteten. Resultaten från 2006 års undersökning visar att det både i grund- och gymnasieskolor skett en ökad användning av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet. I grundskolor har användningen av begreppen ökat från 21 till 29 % under 2,5 år och motsvarande resultat för gymnasieskolor är en ökning från 78 till 86 % (Figur 1).

Figur 1. Används begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet för att beteckna något av den pedagogiska aktiviteten vid din skola 2004 och 2006?⁴ %

⁴ Signifikanta skillnader i både grund- och gymnasieskolor (med 95 % sannolikhet).

Det är dock viktigt att påpeka att resultaten inte säger något om omfattningen av arbetet med entreprenörskap på skolorna. Att en skola uppger att de arbetar med entreprenörskap behöver inte innebära att samtliga lärare och elever är engagerade i detta arbete. Den kvalitativa studien ger istället en bild av att det ofta rör sig om enstaka arbetslag eller enstaka lärare som är engagerade i arbetet med entreprenörskap på skolorna (Berglund och Holmgren, 2007).

Det finns ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan kommunala och fristående skolor när det gäller hur utbredd användningen av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet är. Den stora skillnaden synliggörs istället när resultaten bryts ner på regional nivå. Användningen av begreppen i grundskolorna nedbrutet på regional nivå varierar mellan 4 och 61 % (Tabell 3)

Tabell 3. Användning av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet för att beteckna något av den pedagogiska aktiviteten i grundskolorna 2004 och 2006, per län.⁵ %

Län/region	Grundskolor 2004	Grundskolor 2006	Län/region
Västernorrland	53	61	Jämtland
Norrbottnen	46	56	Gotland
Västerbotten	36	48	Norrbottnen
Östergötland	33	47	Örebro
Blekinge	32	44	Västerbotten
Värmland	30	40	Västernorrland
Jämtland	29	36	Gävleborg
Stockholm	21	35	Blekinge
Kalmar	20	35	Kalmar
Västmanland	20	29	Värmland
Gotland	18	29	Västmanland
Skåne	18	26	Västra Götaland
Södermanland	17	26	Östergötland
Dalarna	16	24	Skåne
Jönköping	15	22	Uppsala
Örebro	15	20	Dalarna
Gävleborg	13	19	Södermanland
Uppsala	13	18	Jönköping
Halland	11	18	Stockholm
Västra Götaland	9	13	Kronoberg
Kronoberg	5	4	Halland

Generellt är användningen av begreppen mest utbredd i de norrländska grundskolorna. Samtliga fem norrländska län ingår bland de sju län där användningen är mest utbredd. I flera av dessa län har det pågått ett aktivt offentligt arbete med att stimulera entreprenörskap i skolorna sedan 1990-talet p g a problem med arbetslöshet, utflyttning mm. De norrländska länen har även haft större möjligheter att delfinansiera projekt riktade till skolorna via EU:s strukturfonder. I andra län har det offentliga arbetet med att stimulera skolorna att börja arbeta med entreprenörskap inte pågått lika länge. Ett exempel är Hallands län där arbetet pågått under de senaste 2-5 åren och där ett regionalt övergripande arbete

⁵ Fetmarkerat - signifikanta skillnader i grundskolor (med 95 % sannolikhet).

riktat mot grundskolorna tagit form först under 2007. Halland är tillsammans med Kronobergs län några av de län där användningen av begreppen är minst utbredd i grundskolorna, de tillhör även den grupp av län i Sverige som har den lägsta arbetslösheten⁶.

Generellt kvarstår skillnaderna mellan länen sedan 2004 års undersökning, med några få undantag. De norrländska länen tillhör fortfarande de län där användningen av begreppen är mest utbredd. I 2006 års undersökning inkluderas även Jämtland, Gotland och Örebro län bland de län där användningen av begreppen är mest utbredd. Användningen av begreppen är fortfarande minst utbredd i Hallands län och Kronobergs län. Undantag från att skillnaderna kvarstår sedan 2004 är fyra län där det har skett statistiskt säkerställda öknings i användningen av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet. Dessa län är Jämtland, som har ökat från 29 till 61 %, Gotland, som har ökat från 18 till 52 %, Örebro län, med en ökning från 15 till 45 % , och Gävleborg, där användningen av begreppen ökat från att ha använts vid 13 % av grundskolorna till 35 %.

Tabell 4. Användning av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet för att beteckna något av den pedagogiska aktiviteten i gymnasieskolorna 2004 och 2006, per län.⁷ %

Län/region	Gymnasieskolor 2004	Gymnasieskolor 2006	Län/region
Gotland	100	100	Blekinge
Kronoberg	100	100	Gotland
Västernorrland	100	100	Norrbottnen
Norrbottnen	93	100	Västerbotten
Jönköping	90	100	Västmanland
Västerbotten	90	93	Jönköping
Blekinge	88	93	Södermanland
Halland	88	93	Örebro
Västmanland	88	91	Västernorrland
Dalarna	83	90	Västra Götaland
Örebro	83	89	Östergötland
Jämtland	80	88	Uppsala
Västra Götaland	77	85	Kalmar
Östergötland	76	85	Kronoberg
Värmland	75	83	Dalarna
Uppsala	73	83	Gävleborg
Stockholm	72	82	Stockholm
Kalmar	71	77	Skåne
Södermanland	67	73	Halland
Skåne	62	69	Värmland
Gävleborg	56	63	Jämtland

Användning av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet i gymnasieskolorna nedbrutet på regional nivå varierar mellan 63 och 100 % (Tabell 4). Resultaten är dock inte lika stabila över tid som resultaten för grundskolorna.

⁶ www.ams.se/admin/Documents/ams/arbdata/arblos/2007/arb07071.xls.

⁷ Fetmarkerat - signifikanta skillnader i grundskolor (med 95 % sannolikhet).

Orsaker kan vara att gymnasieskolorna är betydligt färre och att respondenterna oftast företräder betydligt större verksamheter. Vid nedbrytning av resultaten på regional nivå påverkas då resultaten i högre utsträckning av vilka skolor som deltar i undersökningen och även av vem som besvarar enkäten. Detta påverkar dock inte det faktum att begreppen används i betydligt större utsträckning på gymnasieskolorna än på grundskolorna.

Entreprenörskap och företagsamhet – vem tar initiativet?

Eftersom undersökningen tyder på större skillnader mellan länen, och då speciellt beträffande grundskolorna, aktualiseras initiativfrågan – vem eller vilka har initierat arbetet med entreprenörskapsutbildning (utifrån begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet) i skolorna?

I både grund- och gymnasieskolorna ses lärare eller skolan som de mest återkommande initiativtagarna till den entreprenörskapsutbildning som förekommer på skolorna (Tabell 5). Beträffande gymnasieskolorna ses dessa än mer återkommande som initiativtagare av respondenterna. Att respondenterna ser att initiativet har tagits av staten är ovanligt på båda nivåerna. Av de 406 grundskolor som använder begreppen är det endast 21 som menar att initiativet har tagits av staten och motsvarande antal på gymnasieskolorna är 22 av 340. Endast en av grundskolorna och elva av gymnasieskolorna gör en koppling till de nationella läro- och kursplanerna. Istället nämns Nutek och i vissa län länsstyrelsen. Därför antas initiativet från staten främst handla om delfinansiering av olika lokala och regionala projekt och att entreprenörskapsutbildning inte är något som anses ingå de nationella styrdokumentet. Initiativet att arbeta med entreprenörskap och/eller företagsamhet tycks därför till stor del ha växt fram underifrån istället för utifrån nationella direktiv.

Tabell 5. Varifrån utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet kommit till stånd efter initiativ från i grund- och gymnasieskolor 2004 och 2006. %

Frågor	Grundskolor 2004	Grundskolor 2006	Gymnasieskolor 2004	Gymnasieskolor 2006
Staten	2	5	7	6
Kommunen	25	35	10	15
Skolan	46	47	67	63
Lokala näringslivet	22	14	17	19
Enskilda lärare	42	33	57	62
Annat	14	21	17	19

Bland grundskolornas respondenter ses även kommunen som en återkommande initiativtagare. Resultaten för denna fråga har även de brutits ned på regional nivå, men eftersom materialet inte är tillräckligt stort är skillnaderna inte signifikanta – dvs statistiskt säkerställda. Det går dock inte att undgå att notera att fem av de sju län där användningen av begreppen i grundskolorna är mest utbredd, återfinns bland de sju län där det är vanligast att initiativet tagits av kommunen (Tabell 6).

Tabell 6. Utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet i grundskolor som kommit till stånd efter initiativ från kommuner 2006, per län⁸. %

Län	Initiativ från kommunen	Län	Initiativ från kommunen	Län	Initiativ från kommunen
Jämtland	25	Gottland	11	Södermanland	6
Örebro	21	Gävleborg	8	Värmland	4
Kalmar	21	Jönköping	7	Blekinge	4
Västerbotten	16	Västmanland	7	Kronoberg	3
Västra Götaland	16	Stockholm	6	Skåne	3
Västernorrland	14	Uppsala	6	Dalarna	2
Norrbottnen	14	Östergötland	6	Halland	0

Det bör dock påpekas att storleken på län och regioner kan påverka resultaten. I t ex Västra Götaland anser 16 % av respondenterna från grundskolorna att initiativet tagits av kommunen. I Västra Götaland sker dock olika insatser med att stimulera entreprenörskap inom de olika delregionerna. Ett sånt exempel är Skaraborg där olika kommunalt förankrade satsningar pågår⁹. Vid nedbrytning av materialet på delregionnivå visar det sig att 37 % av skolorna i Skaraborg anser att initiativet tagits av kommunen. Att inte bryta ned en så stor region som Västra Götaland på delregionnivå kan därför ge en missvisande bild. I denna studie har hänsyn till detta dock bara tagits i denna fråga.

Entreprenörskap och företagsamhet – projekt eller koncept?

För att stimulera entreprenörskap bedrivs i flera kommuner och län olika lokala och regionala projekt. Det finns även olika koncept och verktyg/aktiviteter för barn och ungdomar i olika åldrar, att tillgå för skolorna. I det arbete som pågår i flera olika projekt ingår i flera fall att sprida dessa koncept och verktyg (Berglund och Holmgren, 2007). För att undersöka hur vanligt förekommande det är med vissa koncept, verktyg och olika projekt ställdes frågor kring detta till respondenterna för både grund- och gymnasieskolorna (Tabell 7).

Tabell 7. Under läsåret 2005/2006, förekom vid er skola något av följande projekt/-aktiviteter? % av alla skolor

	Grundskola 2005/2006	Gymnasieskola 2005/2006
Snilleblixtarna	16 ¹⁰	
Plankton	1	
Ung Företagsamhet		69
Lokalt projekt för att stimulera företagsamhet och/eller entreprenörskap	17	42
Regionalt projekt för att stimulera företagsamhet och/eller entreprenörskap	7	15

⁸ Fetmarkerade län är de fem län där användningen av begreppen i grundskolorna är mest utbredd och som återfinns bland de sju län där det är vanligast att initiativet tagits av kommunen.

⁹ Den företagsamma skolan anordnad av Västra Götalandsregionen och projektet Företagsamt lärande i Skaraborg.

¹⁰ Beräknat på andel skolor som enbart har år 1-6.

Några av de mest kända koncepten/verktygen är Snilleblixtarna¹¹, Ung Företagsamhet¹² och Plankton¹³. Ung Företagsamhet förekom under läsåret 2005/2006 på 69 % av gymnasieskolorna. Snilleblixtar förekom på 16 % av grundskolorna med år 1-6. Beträffande lokala projekt för att stimulera företagsamhet och/eller entreprenörskap förekom de vid 17 % av grundskolorna under läsåret 2005/2006. Vid 7 % av grundskolorna förekom under samma period regionala projekt. Båda typerna av projekt är vanligare på gymnasieskolorna.

Tabell 8. Under läsåret 2005/2006, förekom vid er skola något av följande projekt/aktiviteter? % av alla grundskolor per län

Län/region	Lokala projekt %	Regionala projekt %	Totalt %
Västerbotten	34	20	54
Västernorrland	36	4	40
Kalmar	29	10	39
Jämtland	25	8	33
Norrbottn	32	0	32
Gävleborg	20	12	32
Västra Götaland	20	12	32
Örebro	19	13	32
Blekinge	27	4	31
Västmanland	23	6	29
Gotland	22	6	28
Östergötland	20	6	26
Värmland	13	4	17
Södermanland	10	6	16
Dalarna	10	6	16
Jönköping	12	3	15
Skåne	10	2	12
Stockholm	8	4	12
Uppsala	8	3	11
Halland	3	0	3
Kronoberg	0	0	0

¹¹ Snilleblixtarna vänder sig till barn i åldern 5-11 år som ges möjlighet att ta fram egna idéer eller egna uppfinningar för att uppfylla sina drömmar och lösa sina problem. Alla idéer och uppfinningar ställs ut på en Snilleblixtmässa då föräldrar och andra bjuds in. Årligen genomförs både regionala mässor och en nationell mässa. Snilleblixtarna var från början ett lokalt initiativ och är nu ett nationellt koncept som många aktörer arbetar med att sprida till skolorna. (www.snilleblixt.nu)

¹² Ung Företagsamhet är ett utbildningskoncept för gymnasieelever som vill testa att driva eget företag. Under ett läsår får eleverna starta, driva och avveckla ett UF-företag. Eleverna tar fram en affärsidé, genomför marknadsundersökningar, skaffar startkapital genom försäljning av riskkapitalsedlar och skriver affärsplaner. Som stöd har UF-eleverna sina lärare och rådgivare från näringslivet. (www.ungforetagsamhet.se)

¹³ Plankton riktar sig till pedagoger och är verktyg för att stärka ungdomars kreativitet och företagsamhet. Bakom satsningen står föreningen Ung Företagsamhet. (www.jaywalk.se/plankton)

Vid nedbrytning av resultaten för grundskolorna per län, går det återigen inte att undgå att notera att sex av de sju län där användningen av begreppen var mest utbredd återfinns bland de åtta län där det synes vanligast med lokala och regionala projekt (Tabell 8). Skillnaderna är dock inte heller här statistiskt säkerställda.

I materialet nämns även vissa projekt återkommande som initiativtagare. Bland de regionövergripande projekten nämns bl a *Entré – Företagsamhetens trappa* i Gävleborgs län, *Entreprenörskap och företagande i skolan* i Örebro län, *En kreativ "tetaksen" skola* i Jämtlands län samt *Prio I* i Västerbotten. Bland de lokala projekten nämns *Kreativa Nybro* i Kalmar län och *Open for Business* i Kramfors, Västernorrlands läns.

Med återkoppling till de fyra län där det skett en markant ökning i användningen av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet på grundskolorna; Jämtland, Gotland, Gävleborg och Örebro, är det troligt att det finns en koppling mellan resultaten och de olika projekt som pågått och fortfarande pågår där. I såväl Gävleborg, Jämtland och Örebro pågår länsövergripande större projekt vilka redan nämnts ovan, men även lokala projekt.¹⁴ Befolkningsstorleken kan även den ha betydelse för resultaten. Gotland och Jämtland är de befolkningsmässigt minsta länen, vilket kan underlätta för projekt att nå fler skolor och lärare och påverka utbildningen.

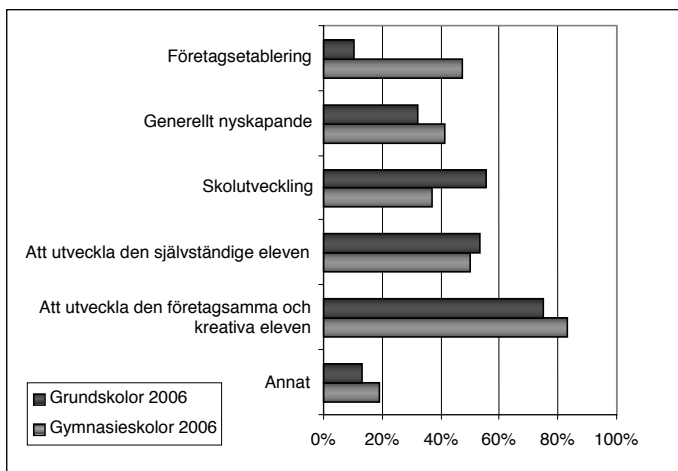
Eftersom resultaten för grundskolorna i tre olika frågor tillsammans ger en samstämd bild, dras slutsatsen att lokala och regionala projekt har haft betydelse för att stimulera entreprenörskap i grundskolorna och att kommunen i det arbetet är en viktig aktör.

Bland gymnasieskolorna är det enbart ett fåtal skolor som namnger projekt som initiativtagare (Tabell 6). Detta trots att det är betydligt vanligare med lokala projekt för att stimulera entreprenörskap och/eller företagsamhet på gymnasieskolorna än på grundskolorna (Tabell 7). Den association som gjordes när frågorna utformades var att lokala projekt likställdes med projekt som drevs av kommunen. Det finns en möjlighet att respondenter från gymnasieskolor istället associerar projekt med elevprojekt, t ex Projektarbete som är en obligatorisk kurs och andra arbeten som sker i projektform inom olika kurser.

¹⁴ Projektet *En kreativ "tetaksen" skola* i Jämtlands län har drivits av Kommunförbundet Jämtlands län sedan 2004. I Örebro län drivs det länsövergripande projektet *Entreprenörskap och företagande i skolan* inom ramen för RTP av Regionförbundet Örebro sedan 2006. Där finns och har funnits flera olika lokala initiativ och aktörer sedan slutet av 1990-talet, som t ex *Open for Business* i bl a Örebro och Lindesberg – verksamhet som nu i viss mån drivs vidare av STARTcentrum, en Örebro-baserad aktör aktiv även utanför såväl länets som landets gränser (Holmgren, 2004). I Gävleborgs län har det länsövergripande projektet *Entré – Företagsamhetens trappa* drivits sedan millennium av Kommunförbundet i Gävleborgs län. Därutöver pågår även där lokala projekt. (www.kfz.se, www.entre-gavleborg.com och www.regionorebro.se/landearbetsmarknad)

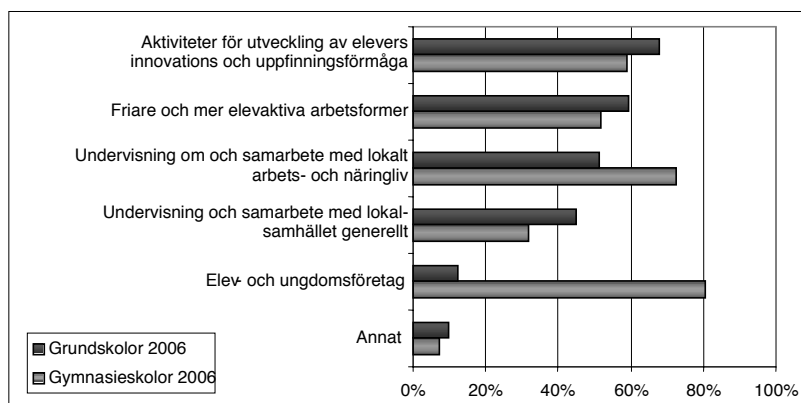
Entreprenörskap och företagsamhet i skolan – vad är det?

Efter att ha studerat resultat som berör hur vanligt det är att man arbetar med entreprenörskap och/eller företagsamhet och även varifrån initiativet till arbetet har tagits, är det nu dags att titta närmare på vad detta arbete handlar om; vilken tolkning som görs av begreppen och vilka aktiviteter som skolorna syftar till. Den vanligaste tolkningen bland respondenterna i både grund- och gymnasieskolorna, är att entreprenörskap och/eller företagsamhet främst innebär att utveckla grundläggande personliga kompetenser som företagsamhet, kreativitet och självständighet (Figur 2). I grundskolorna är det 83 % av respondenterna som gör tolkningen att entreprenörskap och/eller företagsamhet, kopplat till skolans arbete, innebär att utveckla den företagsamma och kreativa eleven. Motsvarande resultat för respondenterna från gymnasieskolorna är 75 %.

Figur 2. Vad innebär entreprenörskap och/eller företagsamhet för er? 2006.

Bland respondenterna från både grund- och gymnasieskolorna är det ca 50 % som förknippar entreprenörskap och/eller företagsamhet med att utveckla den självständiga eleven. Skillnader mellan grund- och gymnasieskolorna är att respondenterna från grundskolorna i större utsträckning än de från gymnasieskolorna gör tolkningen att begreppen innebär skolutveckling. En ännu större skillnad berör associationen till företagsetablering. Det är relativt få respondenter från grundskolorna som förknippar begreppen med företagsetablering, endast 10 % av dem gör den tolkningen. Bland respondenterna från gymnasieskolorna är tolkningen att entreprenörskap och/eller företagsamhet innebär företagsetablering nästan fem gånger vanligare, 47 % av respondenterna gör den tolkningen.

Figur 3. Vilken slags aktivitet betecknar begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet? 2006.

I gymnasieskolorna är fokus på företagande tydligt, de vanligaste aktiviteter som orden associeras till är elev- och ungdomsföretag, 81 % av respondenterna från gymnasieskolorna använder begreppen för att beteckna dylika aktiviteter (Figur 3). En annan vanlig aktivitet som begreppen betecknar är undervisning om och samarbete med lokalt arbets- och näringsliv. Att entreprenörskap och/eller företagsamhet används som beteckning på elev- och ungdomsföretag är däremot sällan förekommande i grundskolorna, endast 12 % av respondenterna gör den associationen. Det som begreppen vanligtvis används för att beteckna i grundskolorna är istället aktiviteter för att stimulera elevers innovations- och uppfinningsförmåga samt friare och mer elevaktiva arbetsformer; aktiviteter som handlar om att stimulera grundläggande kompetenser hos eleverna, som initiativförmåga, kreativitet och självständighet.

Aktiviteter på grundskolorna

I enkäterna har respondenterna fått möjlighet att själva beskriva sitt arbete inom ramen för entreprenörskap och/eller företagsamhet. Detta och nästföljande avsnitt ägnas åt att studera dessa aktiviteter närmare. Sammantaget finns en stor mångfald av aktiviteter som sammanfattas med begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet på grundskolorna. För att ge en enklare och mer överskådlig bild över denna mångfald, har aktiviteterna grupperats utifrån olika teman. Dessa teman är samarbete skola/arbetsliv; produktion och försäljning; företagande; naturkunskap, teknik och uppfinningar, samt ett avslutande tema som berör aktiviteter för att stimulera elevers ansvarsförmåga vilka inte kunnat inkluderas i de övriga teman. Aktiviteterna som beskrivs går i flera fall att hänföra till fler än ett tema, i dessa fall finns liknande exempel under flera temarubriker.

Samarbete skola/arbetsliv

Det mest återkommande temat bland de aktiviteter som respondenterna från grundskolorna beskrivit berör *samarbete skola/arbetsliv*. Dessa aktiviteter förekommer i en mängd olika former, allt från prao¹⁵, studiebesök, till mer uttalade samarbeten mellan skola/arbetsliv:

Nära samarbete med lokala företag och föreningar för att ordna julmarknad. Eleverna i 4-6 jobbade i olika ansvarsgrupper, bokning, aktiviteter och ekonomi

Ämnesövergripande projekt där lokala företag är med och planerar och genomför projekten.

Varje elev adopterar ett företag som de besöker en heldag per månad under tre terminer. Adoptionen avslutas med att eleverna gör en företagspresentation. Eleven har med sig arbetsuppgifter från skolan. Eleven besöker företagets samtliga avdelningar.

Eleverna jobbar mot de lokala företagen i olika prao-projekt.

Temaarbete ang. olika yrken, studiebesök på närliggande företag i samband med att eleverna arbetar med det som företaget sysslar med.

Framtidspiloterna, samarbete med föreningar och organisationer på orten. Elevinitierade arbetsområden.

Arbetsmarknadsdagar där företrädare för olika företag kommer till skolan och berättar. Regelbundna studiebesök på företag av lärare (studiedagar).

Elever har åkt på besök hos lokala konsthantverkare och fått prova på att tillverka olika produkter som sedan ställts ut på vår nyuppyggda skola.

Temadagar då företagare besöker skolan samtidigt som skolans personal gör studiebesök främst hos lokala företagare. Vi får även besök inför niornas gymnasieval. (Enkätundersökning grundskolor 2006)

Även om verksamheter som prao och studiebesök inkluderas bland dessa aktiviteter är de vid en närmare betraktelse vanligtvis inte av ”traditionell” karaktär. Studiebesöken berör t ex lärarna och prao är sammankopplat med projekt, vilket ger en aning om att det finns en starkare koppling mellan skolan och prao-verksamheten genom någon form av uppdrag än vid mer ”traditionell” prao, som mer är isolerade företeelser utan koppling till skolarbetet. Några av de uttalade röda trådar som löper genom dessa aktiviteter är dels en strävan efter ökad kunskap om det lokala arbetslivet bl a för att stötta eleverna inför yrkesval, dels en strävan att elever genomför uppgifter med koppling till det lokala arbetslivet/samhället.

¹⁵ Praktisk arbetslivsorientering.

Produktion och försäljning

Ett annat vanligt återkommande tema bland aktiviteterna som nämns av respondenterna från grundskolorna är *produktion och försäljning*. Den röda tråd bland aktiviteterna som hänförs till detta tema är att elever tillverkar och säljer produkter eller tjänster generellt, men att detta sker utan tydlig koppling till en företagsform. Här ingår t ex caféverksamheter, tidningar, julfester, teatrar:

Eleverna driver själva en skoltidning som trycks i 5000 ex helt annonsfinansierad.

Eleverna driver ett café tillsammans med frivilliga pensionärer och personal från skolan.

Maskkompost - maskar till försäljning. Fikabröd - bakning och försäljning. Julfest med lotterier, fiskdamm mm. Elevers förmåga att hitta lösningar på problem som uppstår.

Tillverkning av julsaker till lokal marknad. Insamlande av frö samt uppdrivning av plantor till vårmarknad. Filmvisning kvällstid. Pengar går till aktivitet med klassen. Prova på dagar på ortens företag.

Eleverna får en beställning från t ex förskola 1-5 år som vill ha en riddarborg till barnens lek. Läraren och elevgruppen gör en ritning och kostnadsberäkning. Får man uppdraget gör gruppen borgen och monterar den på förskolan. Eleverna får skriva räkning till förskolan. Eleven är alltså med i processen från början till slut och får på så vis se hela gången. Eleverna får både jobba praktiskt och teoretiskt.

Vi arbetar två timmar i veckan med entreprenörskap då eleverna med hjälp av en handledare får driva ett eget projekt. De arbetar med allt från tillverkning av olika saker till "små företag" som barnpassningsjour, se till att få igång caféverksamhet med hjälp av kommunen och att anordna olika happening som sportturneringar mellan skolor och disco för de yngre åren. (Enkätundersökning grundskolor 2006)

Dessa aktiviteter utgår mycket från elevernas skapandekraft och att de får ta ansvar och *göra* aktiviteter, vilka mer synliggörs och får användning i ett större sammanhang än traditionella skolarbeten. I vilken mån dessa aktiviteter utgör ny verksamhet i grundskolorna framgår inte av enkäten. Det går dock inte att undgå att reflektera över att vissa av dessa aktiviteter som julfester och teatrar är sådana aktiviteter som många grundskolor har en lång tradition av att arbeta med, med eller utan den samlande beteckningen entreprenörskap och/eller företagsamhet.

Företagande

Det tredje temat *företagande* är ibland svårt att särskilja från aktiviteter under temat produktion och försäljning. Skillnaden är att temat företagande mer tydligt berör företagsformen, vilket i detta sammanhang inkluderar t ex affärsplan, bokföring och marknadsföring, och att de ev säljaktiviteter som sker genomförs inom ramen för ett "företag":

Start av egna fiktiva företag i år nio med affärsidé, budget o s v, efter företagsbesök. Kan ses som ett led i att välja rätt till gymnasiet.

Anordnande av en "Torgdag" med elever åk 8-9. Eleverna ska under ca tio timmar anordna och genomföra ett försäljningstillfälle. Detta kan bestå i att erbjuda sina tjänster för att kratta löv eller skotta snö under två timmar eller försäljning vid julmarknaden av hembakat bröd osv. Eleverna ska själva göra reklam för sina erbjudanden, d v s skriva och trycka flygblad eller snygga marknadsbord med tilltalande skyltar, som berättar vilka de är som genomför försäljningen och varför. Eleverna ska också få en orientering i mycket enkel bokföring samt förstå varför de ska lämna kvitto när de får betalt för sina tjänster. Detta ska träna elevernas kreativitet och företagsamhet samt ge dem en liten inblick i vilka möjligheter de själva kan skapa för att om inte annat fixa egna fickpengar. Eventuell vinst från denna "Torgdag" kommer att gå till Barncancerfonden efter önskemål från eleverna.

SO - hur man går tillväga för att starta ett eget företag efter SAF:s material (glasskiosken trädgårdsexpressen) Teknik - tävling i att bygga och konstruera.

Eleverna startar egna fiktiva företag. Tanken är att det ska vara så realistiskt som möjligt. Arbetet pågår under en längre tid vissa lektioner i veckan. Arbetet avslutas med en stor utställning/mässa i idrottshallen där företagen är "igång" för en kväll och elevernas föräldrar och anhöriga bjuds in.

Vi har ett temaarbete för åk 9 som omfattar samarbete med lokala företag. Här får eleverna insyn i hur ett företag fungerar. Efter genomgång så startar vi något som heter GST/AB som innebär att eleverna besätter nyckelpositioner i ett fiktivt företag på skolan, dom ansvarar för att produktutveckla, tillverka och sälja sina produkter. Temat avslutas med en utvärdering. (Enkätundersökning grundskolor 2006)

Temat företagande är dock inte vanligt förekommande på grundskolorna, vilket även synliggjordes av att endast ett fåtal (10 %) av respondenterna associerade entreprenörskap och företagsamhet till företagsetablering, och att endast 12 % av respondenterna använde begreppen för att beteckna existerande elev- och ungdomsföretag på skolorna.

Naturkunskap, teknik och uppfinningar

De aktiviteter som hänförs till temat *naturkunskap, teknik och uppfinningar* utgår samtliga från det grundläggande syftet att stimulera intresset för dessa områden hos eleverna. Specifikt för detta tema är att det oftast omfattar användningen av välkända etablerade koncept som NTA¹⁶, Finn Upp¹⁷, Snilleblixarna. Specifikt är även att resultaten från dessa aktiviteter ofta synliggörs

¹⁶ Naturvetenskap och teknik för alla - NTA - är ett skolutvecklingsprogram med syfte att stimulera nyfikenhet och öka intresset för naturvetenskap och teknik hos både elever och lärare. För närvarande riktar sig NTA främst till klasser från förskolan till sjätte året. (www.nta.nu)

¹⁷ Finn upp tillhandahåller lektionsmaterial och arrangerar en uppfinnartävling var tredje år, som alla elever i årskurs 6-9 kan delta i. (www.finnupp.nu)

utanför skolan på mässor och att eleverna har möjlighet att delta i olika tävlingsmoment med sina alster/idéer:

Starten är att alla elever arbetar med NTA. I 6-9-skolan göra just nu en arbetsplan för entreprenöriellt lärande. Ett antal lärare ska gå samma utbildning som jag "Den företagsamma skolan"¹⁸.

År 6 har deltagit i och vunnit en idé- och uppfinnartävling kring hur vi marknadsför vårt närsamhälle till kinesiska turister.

Uppfinnar- o kreativetsmässa.

Snilleblixterna och Finn upp.

Att arbeta med konstruktioner av olika slag bl a tekniklego, RobotLego samt brokonstruktioner som går att använda i praktiken.

Vi genomfört ett projekt i åk 5 som sträcker sig över hösten. Enskilda elever, par eller grupper utvecklar idéer, går vidare till skisser och tillverkar prototyper på sina förbättringsförslag. De tränar sig i att presentera dessa idéer i text, ljud och bild och gör detta i en stor öppet hus-aktivitet för hela skolan. Alla får diplom. En jury med representanter för det lokala näringslivsbolaget deltar och kommenterar de olika förslagen i olika kategorier och en vinnare i varje kategori utses. (Enkätundersökning grundskolor 2006)

Den röda tråd som är tydlig, utöver det som specifikt utmärker dessa aktiviteter, är problemlösning, både inom NTA och uppfinnarkoncepten är elevernas egen problemlösning ett grundläggande sätt att arbeta.

Elevernas ansvarsförmåga

Bland mångfalden av teman återfinns slutligen exempel på aktiviteter som varken har fokus på samarbete skola/arbetsliv, företagande, produktion och försäljning, eller naturkunskap, teknik och uppfinningar. Den röda tråden är istället att elevernas ansvarsförmåga och självkänsla stimuleras genom aktiviteter inom skolans egen verksamhet:

Äldre elever som får ansvar att anordna t ex. utflykter, lekdagar, fadderaktiviteter för yngre elever.

Studiebesöksgrupp bestående av elever för mottagning och visning av skolan och hur vi arbetar.

Samtliga elever får själva föreslå aktiviteter, som de sedan själva får organisera och leda.

Ungdomsledarutbildningar.

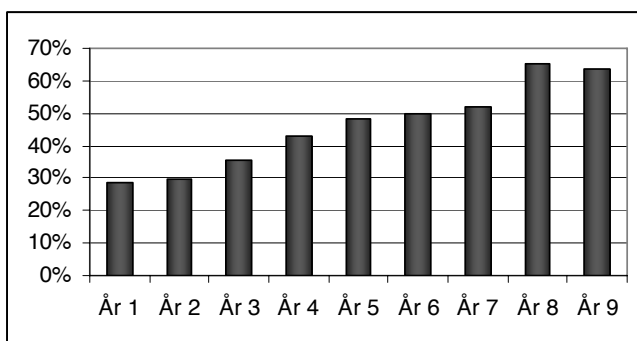
Klassråd, kamratstödjarverksamhet, elevråd.

Våra elever från högstadiet jobbar på att kunna ta emot elevgrupper från egna och andra skolor och guida dessa i olika aktiviteter utomhus. Bland aktiviteter

¹⁸ Utbildningskoncept framarbetat av Västra Götalandsregionen. (Se www.vgregion.se/vgrtemplates/Page___42239.aspx)

kan nämnas fiske, jakt, naturslöjd, bäversafari mm. Vi har under årens lopp byggt upp en anläggning där vi kan hålla hus. Vi kan ta emot upp till 30 personer för övernattnig. (Enkätundersökning grundskolor 2006)

Aktiviteter som benämns entreprenörskap och/eller företagsamhet, av respondenterna från grundskolorna, bygger således på olika teman: samarbete skola/arbetsliv, företagande, produktion och försäljning, naturkunskap, teknik och uppfinningar, samt stimulans av elevers ansvarsförmåga och självkänsla mer generellt. Inom ramen för dessa teman löper olika röda trådar, som t ex att det när det gäller samarbete skola/arbetsliv finns en strävan efter ökad kunskap om det lokala arbetslivet bl a för att stötta eleverna inför kommande yrkesval. En röd tråd som löper genom flera av dessa teman är att aktiviteterna utgår mycket från elevernas egen skapandekraft, och att de får ta ansvar och *göra* aktiviteter, vilka mer synliggörs både inom och utanför skolan, än det dagliga traditionella skolarbetet.

Figur 4. År berörda av utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet i grundskolorna. 2006.

Beträffande när i grundskolan som elever blir berörda av utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet förekommer aktiviteter på samtliga nivåer, men de blir mer vanligt förekommande ju äldre eleverna blir. Fokus på att lära sig grundläggande kunskaper som att läsa, skriva, räkna kan vara bidragande orsaker till att begreppen uppfattas som mer främmande på de lägre stadierna, eller att de inte i samma utsträckning berörs av de aktiva projekt och aktiviteter som olika aktörer arbetat med.

Den bild som ges utifrån intervjuer i den kvalitativa studien är att det i de lägre stadierna är schematekniskt lättare att arbeta med entreprenörskap och/eller företagsamhet. I stället är aktiviteter som berör entreprenörskap och/eller företagsamhet mer vanligt på de högre stadierna, där de schematekniska problemen uppstår på grund av ämnesindelningen (Berglund och Holmgren, 2007).

Aktiviteter på gymnasieskolorna

Den mångfald som karaktäriserar de aktiviteter som benämns entreprenörskap och/eller företagsamhet på grundskolorna saknas bland gymnasieskolorna. Temat *företagande* är istället dominerande och inom ramen för detta tema har *elev- och ungdomsföretag* en mycket stor plats. När respondenterna från gymnasieskolorna själva får beskriva vad det är för aktiviteter de arbetar med inom ramen för begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet nämner ca 80 % aktiviteter som berör elevföretagande (Tabell 9).

Karaktäristiskt för entreprenörskap och/eller företagsamhet på gymnasienivå är även att denna typ av utbildning domineras av ett etablerat internationellt koncept, Ung Företagsamhet¹⁹ (UF), 74 % av respondenterna från gymnasieskolorna nämner Ung Företagsamhet och UF-företag när de beskriver vilka aktiviteter de arbetar med inom ramen för begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet. UF-företagen kopplas till olika kurser och genomförs vanligtvis under årskurs 3 men det förekommer även att konceptet används i årskurs 2.

I vilka kurser som eleverna får möjlighet att driva UF-företag skiljer sig åt mellan skolorna och programmen. De kurser som omnämns oftast i enkäten är att UF-företagen bedrivs inom ramen för kurserna Småföretagande A och B, Projekt och Företagande, och Projektarbetet. Dessa kurser samt kurser i företagsekonomi, kopplas till aktiviteter inom ramen för begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet, även utan att beröra elevföretag. En tolkning är att det finns en öppenhet i kursplanerna för lärare att använda UF-konceptet, likväl som lärarna kan välja att genomföra kurserna mer traditionellt och läroboksbundet.

Andra nationella och lokala kurser som respondenterna associerar begreppen till är Teknikutveckling och Företagande, Samhällsekonomi, Marknadsföring, kurs i bank/aktiekunskap, Miljöteknik och Kvalitetsteknik. Följande citat ger exempel på vad som görs inom dessa kurser utan koppling till elevföretagande:

I kursen Marknadsföring gör eleverna ett uppdrag och genomför marknadsanalys och upprättar marknadsplan åt ett riktigt företag.

Projekt och företagande - enklare praktiska projekt genomförs med en teoretisk och muntlig slutredovisning.

(Enkätundersökning gymnasieskolor 2006)

¹⁹ Ung Företagsamhet är ett utbildningskoncept där gymnasieelever under ett läsår får starta, driva och avveckla ett UF-företag. Eleverna tar fram en affärsidé, genomför marknadsundersökningar, skaffar startkapital genom försäljning av riskkapitalsedlar och skriver affärsplaner. Som stöd har eleverna sina lärare och rådgivare från näringslivet. Konceptet innehåller tydliga moment och deadlines som skriftlig affärsplan, att delta på mässa och skriftlig årsredovisning. UF-företagen ställer ut vid de regionala mässor som anordnas och vinnare av olika priser får åka på den nationella mässan. Tävlingarna sker i bl a bästa affärsplan, årsredovisning, webbsida, logotyp, säljare, vara, UF-företag och monter. Hela gruppen fungerar som styrelse och utser bland sig VD och övriga funktioner i företaget. Företaget registreras hos Ung Företagsamhet och därefter kan verksamheten starta. (Se mer på www.ungforetagsamhet.se)

Tabell 9. Aktiviteter som benämns entreprenörskap och/eller företagsamhet på gymnasieskolorna 2006. Utifrån skolornas egna beskrivningar. 259 skolor har besvarat frågan.

Tema	Aktiviteter	Antal förekomster
Företagande: Elevföretag	UF-företag genom Ung Företagsamhet	191
	Övningsföretag genom Stiftelsen Företagsam ²⁰	17
	Andra typer elevföretag	10
Företagande: Kurser och program	Projekt och företagande	29
	Småföretagande A och B	18
	Företagsekonomi	12
	Entreprenörskapsprogram	9
	Andra kurser	15
Samverkan skola/arbetsliv	Kontakter med arbetsliv	37
	Arbetsplatsutbildning (APU)	11
Projekt	Projektarbete	20
	Projekt	18
	Verksamheter	17
Andra aktiviteter		17

Utöver associationen till olika kurser gör nio av respondenterna även kopplingen mellan begreppen och hela gymnasieprogram inriktade mot just entreprenörskap.

Trots att 72 % av respondenterna från gymnasieskolorna använde begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet som beteckningar för aktiviteter som berör undervisning om och samarbete med lokalt arbets- och näringsliv, nämns denna typ av aktiviteter mer sällan när respondenterna själva fritt får beskriva vad de arbetar med inom ramen för begreppen. Jämfört med antal nämnda aktiviteter hänfödda till temat företagande är temaområdet *samverkan skola/arbetsliv* relativt litet, 19 % av respondenterna gör denna association. Av dessa gör elva respondenter kopplingen mellan entreprenörskap och/eller företagsamhet och arbetsplatsutbildning (APU) som genomförs på de praktiska

²⁰ Övningsföretag är ett fiktivt övningsföretag för elever vid handelsprogrammen i år 2. Varje handelsklass knyter kontakt med ett fadderföretag, vilket är ett verksamt företag. Med fadderföretaget som modell bildar eleverna ett fiktivt övningsföretag och genomför affärsavtal om köp och försäljning med andra övningsföretag som ingår i nätverket. I affärsprocesserna använder eleverna fiktiva betalningsmedel för att genomföra sina affärstransaktioner. Varje klass upprättar i sitt övningsföretag en företagsledning med styrelse, sätter upp en egen företagsorganisation om fyra avdelningar som är produktstyrd. Det finns speciella uppgifter som de ska göra på de olika avdelningarna försäljning, inköp, ekonomi och personal. Eleverna får t ex skicka order, ordererkännande, följesedel, faktura. Eleverna är ca tre veckor på varje avdelning. Övningsföretag är ett koncept ägt av Stiftelsen Företagsam. (Se mer på www.foretagsam.se)

programmen. Andra exempel på aktiviteter som nämns inom ramen för temat skola/arbetsliv är:

- ✓ *Mentorer och fadderföretag.* Exempel: En klass samarbetar med flera fadderföretag i ämnena företagsekonomi; Projektarbete mot fadderföretag i kommunen där eleverna får ett fadderföretag att besöka regelbundet under år 2 och 3. Via besöken får de koppla teori och praktik; Vi har två kurser "Arbetsliv och Lärande" från år 1 till år 3, som följer mentorskapet; Eleven har en mentor ute i arbetslivet.
- ✓ *Gästföreläsare från näringslivet.* Exempel: VD från det lokala näringslivet och andra från näringslivet medverkar vid flera tillfällen i de ordinarie ekonomikurserna; Gästföreläsningar från näringslivet varje vecka.
- ✓ *Studiebesök på företag.* Exempel: Studiebesök hos företag, med särskilt fokus på att träffa entreprenörer och få goda förebilder; Studiebesök för lärare på företag.
- ✓ *Uppdrag mot arbetslivet.* Exempel: Skolans ekonomer har alla ett fadderföretag som de gör arbeten åt; Uppdrag från lokala företag till elever; Kopplar ekonomiutbildningen till praktiska exempel, där eleven får bearbeta verkliga problem och utmaningar.
- ✓ *Övrigt.* Näringslivet ingår i skolans programråd. Medlemskap i företagarorganisationer.

Utöver aktiviteter som berör företagande och samarbete skola/arbetsliv ses även *projekt* i sig som entreprenörskap och/eller företagsamhet. Projekten kan bedrivas med eller utan koppling till arbetslivet. De exempel som tas upp inom detta temaområde är mindre projekt som drivs inom olika ämnen, den obligatoriska kursen Projektarbete som genomförs i årskurs 3 och även praktiska verksamheter som oftast sker inom ramen för praktiska program:

Alla elever gör sina projektarbeten tillsammans med företag eller organisationer och eleverna löser riktiga problem åt dem.

Vi håller på att gå över till mer elevaktiva arbetssätt där eleverna driver mindre projekt.

Ett projekt där eleverna arbetar med marknadsplaner för tänkta småföretag, som de sedan presenterar för en grupp av lokala företagare, bankfolk och styrelseproffs. Banken stöttar bra prestationer med uppmuntran o stipendier.

Ett flertal kurser genomförs till stora delar under projektliknande former, framförallt under andra hälften av utbildningen. Exempel på olika elevprojekt är konsertarrangemang, musikproduktioner, videoproduktioner mm.

(Enkätundersökning gymnasieskolor 2006)

På de praktiska programmen återkommer verksamheter som är företagsliknande men där inte företagandet som form står i fokus utan produktionen och praktiskt yrkeskunnande:

Eleverna i klass 3 startade en "blomsterbutik" i skolans lokaler där de sålde blommor på fredagarna till gemene man. Nu skall vi disponera Icas blomavdelning för elever som skall binda och sälja blommor under veckans dagar.

Arbete med en skadad personbil. Karosseri- och lackarbeten.

Turismelever arrangerar varje år en Mat & Turismmässa

Hotell och Restaurangprogrammet driver egen lunchrestaurang. Del av Individuella programmet bedriver catering och ett café.

Vi bedriver i dag en gårdsbutik som drivs av eleverna. Där eleverna i de olika årskurserna har olika uppgifter och befattningar. (Enkätundersökning gymnasieskolor 2006)

Andra aktiviteter (7 %) som nämns med koppling till begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet är utbildning för lärare och skolledare, ungdomsfullmäktige, kritiskt tänkande gentemot lärobok där egna formuleringar uppmuntras, uppfinnartävlingar och Unga Forskare²¹.

Elevföretag

Som nyss nämnt är temat företagande mycket vanligt bland gymnasieskolorna, 82 % av dem har t ex projekt/aktiviteter som lär elever hur man startar och driver företag i någon form och 68 % av dem som besvarat enkäten har elevföretag. Det har dessutom skett en ökning i förekomsten av både typerna av aktiviteter sedan våren 2004 (Tabell 10). På grundskolenivå är elevföretag däremot sällan förekommande, enbart 3 % av respondenterna anger att de arbetar med elevföretag och 7 % anger att de har projekt/aktiviteter som lär elever hur man startar och driver företag.

Tabell 10. Projekt/aktiviteter som lär elever hur man startar och driver företag i grund- och gymnasieskolor 2004 och 2006. %

Frågor	Grundskola 2004	Grundskola 2006	Gymnasieskola 2004	Gymnasieskola 2006
Förekommer på Er skola projekt/aktiviteter som lär elever hur man startar och driver företag?	7	7	76	82
Förekomst av elevföretag	4	3	59	68
Under läsåret 2005/2006, hur många elevföretag finns det vid skolan?				
- Inget	97	97	36	31
- 1 – 5	3	3	22	25
- 6 – 10	0	0	20	21
- 11 – 20	0	0	12	16
- Fler än 20	0	0	5	6

²¹ Unga Forskare är ett förbund som initierades 1977 och som vill utveckla intresset för naturvetenskap och teknik hos ungdomar. Bland elever från år 3 i gymnasieskolorna visa upp sina projektarbeten inom naturvetenskap och teknik på regionala utställningar med tävlingsmoment. Pristagarna får även möjlighet att delta i en rikstävling. (Se mer på www.fuf.org).

De grundskolor som har elevföretag på grundskolorna har endast ett fåtal elevföretag. Något som kan tyda på att det handlar om klassföretag, d v s företag som drivs gemensamt av hela klassen. Elevföretag är även mer vanligt förekommande på de högre stadierna i grundskolorna än i de lägre stadierna (Tabell 11).

Tabell 11. De elevföretag som förekommer vid skolan läsåret 2005/2006, vilka år gäller detta? %

Frågor	Grundskola 2004	Grundskola 2006
- År 1 – 3	14	14
- År 4 – 6	31	24
- År 7 – 9	55	62

Elevföretagandet domineras av, vilket vi redan nämnt, elevföretag kopplade till Ung Företagsamhet, mer än 85 % av alla elevföretag är UF-företag (Tabell 12). En slutsats är att entreprenörskap och/eller företagsamhet på gymnasieskolorna till stor del är synonymt med Ung Företagsamhet.

Tabell 12. Andel av elevföretag på gymnasieskolorna läsåret 2005/2006 som var UF-företag. %

	Gymnasieskolor 2006
- 0 % av elevföretagen	6
- 1-50 % av elevföretagen	7
- 51-99 % av elevföretagen	4
- 100 % av elevföretagen	84

Det vanligaste är att elevföretagen på gymnasieskolorna tar mer än 50 timmar i anspråk, men där finns även skolor där de sträcker sig över mer än 200 timmar (Tabell 13). Något som kan vara möjligt om elevföretagen är kopplade till flera olika kurser.

Tabell 13. Vilken omfattning i tid har denna undervisning för en elev som har valt kurs eller ämne som lär elever hur man startar och driver företag? 2004 och 2006. %

Frågor	Gymnasieskola 2004	Gymnasieskola 2006
- Mindre än 20 timmar	5	7
- 20 – 50 timmar	24	20
- 51 – 100 timmar	47	41
- 101 – 200 timmar	18	23
- Mer än 200 timmar	6	10

Det vanligaste är att elevföretag drivs med verklig ekonomi och kontakter utanför skolan – vilket återigen ger en association med Ung Företagsamhet (Tabell 14). Den form av elevföretag som istället drivs med simulerad ekonomi kan vara den typ av övningsföretag som drivs inom Handelsprogrammen genom Stiftelsen Företagsam²² vilka är en typ av klassföretag. Resultaten av frågorna i Tabell 14 korrelerar dock inte tillfredsställande med resultat från tidigare frågor. T ex

²² Stiftelsen Företagsam bildades 1994 på enskilt initiativ och stiftelsens tjänster gör det lättare för den enskilda skolan att starta och driva ett uthålligt förändringsarbete. www.foretagsam.se

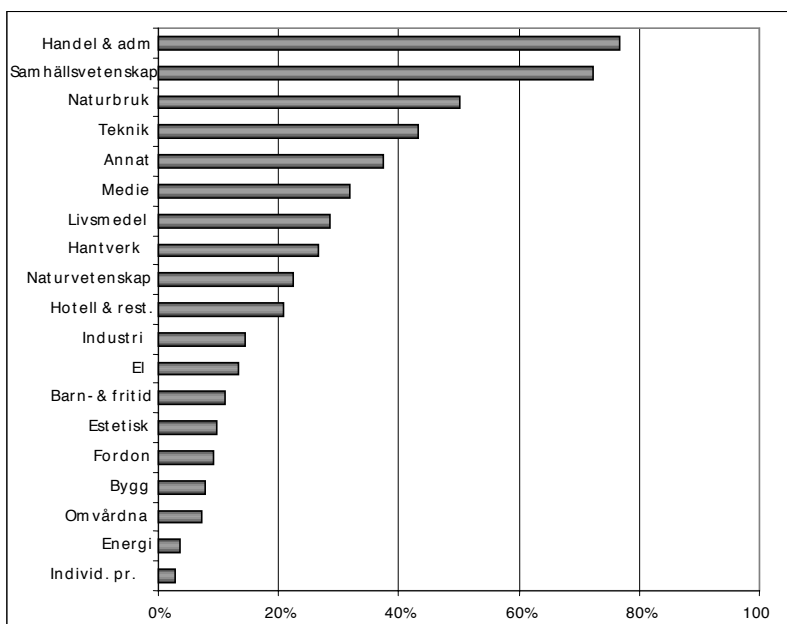
angav 69 % av gymnasieskolorna att de hade Ung Företagsamhet på skolan. Om samtliga dessa associerade UF-företag med verklig ekonomi och kontakter utanför skolan borde resultaten varit desamma. Dock har 35 % av respondenterna undvikit att svara på frågorna, något som kan tyda på att de är för komplicerat utformade och därför måste ifrågasättas vid en ny undersökning.

Tabell 14. Om elevföretagen i grund- och gymnasieskolor. 2004 och 2006. %

Frågor	Grundskola 2004	Grundskola 2006	Gymnasieskola 2004	Gymnasieskola 2006
Förekommer på din skola elevföretag där elever i projektform får driva och utveckla ett företag med VERKLIG ekonomisk aktivitet OCH med kontakter utanför skolan?	2	2	49	48
Förekommer på din skola elevföretag där elever i projektform får driva virtuella eller träningsföretag med SIMULERAD ekonomi OCH med kontakter utanför skolan?	1	1	25	21

Även om elevföretag förekommer i 68 % av gymnasieskolorna, omfattar denna typ av undervisning inte samtliga program i lika stor utsträckning. Denna typ av undervisning, där elever i någon form får starta och driva företag, är vanligast på programmet Handels & administration, där aktiviteten användes i 77 % av gymnasieskolorna under läsåret 2005/2006 (Figur 5). Det är det program där elever både har möjlighet att driva UF-företag och arbeta med övningsföretag inom ramen för Stiftelsen Företagsam. Elevföretag är också vanligt förekommande på Samhällsvetenskapsprogrammet, där 72 % av skolorna hade denna aktivitet. Andra program där elevföretag är relativt vanliga är även Teknik och Naturbruk, där de förekommer på respektive 50 % och 43 % av gymnasieskolorna.

På många av de praktiska programmen förekommer elevföretag i betydligt mindre omfattning. Av t ex programmen Fordon, Bygg och Omvårdnad är det färre än 10 % som har denna typ av aktivitet. Eftersom den undersökning som genomfördes 2004 indikerade dessa skillnader, var en del av syftet med den kvalitativa studien att undersöka eventuella orsaker till varför elevföretagen förekommer i så olika stor utsträckning på de olika programmen. I den kvalitativa studien intervjuades 27 lärare och två elever som representerade de nationella programmen Bygg, El, Estet, Handel och administration, Hantverk, Individuella programmet, Naturkunskap, Samhällskunskap och Teknik, samt två specialutformade program (Berglund och Holmgren, 2007). För att reflektera vilka bilder som finns kring att använda elevföretag vid de olika programmen görs fortsättningsvis vissa återkopplingar till dessa intervjuer.

Figur 5. Förekomsten av elevföretag vid gymnasieskolornas olika program läsåret 2005/2006²³.

De kurser som i enkäten förknippades med elevföretagande var, som tidigare nämnts, främst Projekt och företagande, Företagsekonomi A och B och Småföretagande A och B. Därutöver nämndes bl a även Projektarbetet, den obligatoriska kurs för samtliga program som genomförs i år 3.

Tabell 15. Kurser ofta förknippade med elevföretagande valbara av olika program.²⁴

Kurser	Nationella program där kurserna är valbara eller gemensamma.
Projekt och företagande (50p) ²⁵	Bygg, El, Fordon, <i>Handel och adm</i> , Hantverk, Hotell och restaurang, Industri Livsmedel, Media, <i>Naturbruk</i> , <i>Teknik</i>
Företagsekonomi A och B (50p, 150p)	El, <i>Handel och adm</i> , <i>Naturbruk</i> , <i>Naturkunskap</i> , <i>Samhällskunskap</i> , <i>Teknik</i>
Småföretagande A och B (50p, 100p)	El, <i>Handel och adm</i> , Hantverk (A), <i>Naturbruk</i> , Livsmedel (A), <i>Naturkunskap</i> , <i>Samhällskunskap</i> , <i>Teknik</i>
Teknikutveckling och företagande (100p)	<i>Teknik</i> , Bygg, Energi

²³ Resultaten är beräknade utifrån de program som fanns på skolorna hösten 2006 och vid vilka program elevföretag förekom.

²⁴ www3.skolver.se 2007-09-04. Kursiverade program är de där elevföretag oftast förekommer.

²⁵ En veckas heltidsstudier motsvarar 25 poäng, en fullständig utbildning vid ett nationellt program motsvarar 2 500 poäng.

De fyra program där elevföretagandet är mest vanligt förekommande, Handel och administration, Samhällskunskap, Naturbruk och Teknik, tillhör de sex program med flest valbara kurser inom företagsekonomi, både Företagsekonomi A och B och Småföretagande A och B. Nio av de tio lärare som ansvarat för UF-företag på de intervjuade skolorna är också lärare i företagsekonomiska ämnen, och att driva UF-företag fungerar enligt lärarna alldeles utmärkt i samband med sådana kurser:

Om du läser Småföretagande B förväntas du egentligen driva ett UF-företag. (Intervju 2007-05-10, Handel och administration)

Det som framgår är att UF-företagande är en utmärkt metod för att koppla de teoretiska ämnena inom de företagsekonomiska kurserna till praktik, vilket även uppskattas av elever:

Det är också ett sätt att få testa sina teoretiska kunskaper som man fick första året. Det är kul att se att det verkligen fungerar. Istället för att bara ha suttit och läst och läst så får man bevis på att det fungerar så det gör en mer motiverad. (Intervju, 2007-05-10)

Det finns även stora möjligheter att knyta in teoretiska inslag från andra kurser, och ju fler kurser läraren har själv, desto lättare är det. Lärarna ser t ex samordningsvinster i att eleverna får driva UF-företag både på projektarbetet och Småföretagande B. En annan lösning är att eleverna får teorin på Företagsekonomi B och arbetar praktiskt i Småföretagandekurserna. Även vid en intervju på El-programmet ser läraren inga hinder att arbeta med UF-företag – om man kan få eleverna intresserade. El-programmet är även det ett av de sex programmen med flest valbara kurser inom företagsekonomi.

Den positiva bild som förmedlas och alla möjligheter som lärare ser att koppla olika kurser till UF-företag, för att knyta teori och praktik, återfinns inte på alla praktiska program. På Handel och administration uppskattas de obligatoriska momenten inom UF, som affärsplan, rollfördelning enligt ett aktiebolag, mäsas, bokföring, årsbokslut och att det finns tydliga deadlines. På ett av de praktiska program som deltog i studien stör istället dessa moment som ska genomföras vid förutbestämda tider. Där finns inte heller någon förståelse för varför eleverna måste lägga ner företaget vid läsårets slut:

Vilken entreprenör tänker på det? Han tänker på affärsidén, att driva den, blir det ett avslut är det andra som sköter det. Som entreprenör tycker jag inte att man behöver lära sig att avsluta ett företag. Det sköter sig själv när man kommer dit, eller om man kommer dit. Avsluta det kan ekonomerna göra. Man ska inte lägga energi på fel saker. (Intervju, 2007-04-12)

Ett hinder för de mer praktiska programmen, som tas upp i intervjuerna, är den APU-förklarade utbildningen där eleverna under längre perioder lär sig sitt yrke ute på arbetsplatserna. Bygg, Fordon och Omvårdnad är program med mycket APU, och till skillnad mot Handel och administration, som också har APU, finns inga valbara kurser inom de företagsekonomiska ämnena som ofta kopplas till UF-

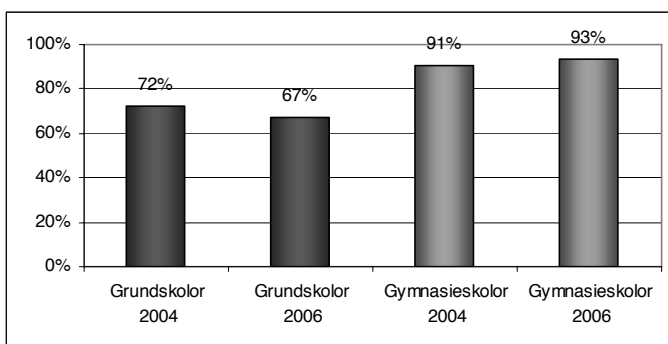
företag. Ett annan aspekt att se på varför det är så stora skillnader i användningen av elevföretag är att synliggöra att det finns skilda fokus hos de olika programmen. Inom Handel och administration och Samhällskunskap är det teoretiska kunnandet viktigt som t ex marknadsföring, bokföring och organisation. På de praktiska programmen är fokus istället mer inriktat mot på ett praktiskt yrkeskunnande. Fokus på det praktiska yrkeskunnandet återges av en UF-lärare på Hantverksprogrammet:

Har nu sju stycken från Hantverk som bygger [hantverk] som är skitduktiga på att bygga [hantverk] men det andra är ju inte bra som är runt om, marknadsföringen är kass, bokföringen gör jag. (Intervju 2007-05-10)

De teoretiska och praktiska programmen är separerade, de praktiska formerna av kunskap har länge haft en underordnad ställning, och det har skett en tilltagande fokusering på teoretisk kunskap (Gustavsson, 2002). Elevföretagande är för de teoretiska programmen en utmärkt metod för att koppla teori och praktik, men för de praktiska programmen kan det fortfarande uppfattas allt för styrt och låst i den administrativa och organisatoriska företagsformen.

Samarbete skola/arbetsliv i grund- och gymnasieskolor

Samarbete skola/arbetsliv var en av de röda trådar som löpte genom de aktiviteter som kopplades till entreprenörskap och/eller företagsamhet på grundskolorna. På många skolor pågår liknande aktiviteter utan att kopplas samman med begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet. Samarbete/kontakt mellan elever och det lokala arbets- och näringslivet förekommer på 67 % av grundskolorna och 93 % av gymnasieskolorna (Figur 6).

Figur 6: Former av kontakt mellan elever och det lokala arbets- och näringslivet som förekom under läsåren 2003/2004 och 2005/2006 i grundskolor. %

De vanligaste formerna av kontakt i både grundskolor och gymnasieskolor är att elever/klasser besöker företag/organisationer och att elever praktiserar på företag/organisationer, t ex Prao (Tabell 16).

Tabell 16. I vilken form har kontakt mellan elever och det lokala arbets- och näringslivet förekommit under läsåret 2004 och 2006. %

Frågor	Grundskola 2004	Grundskola 2006	Gymnasieskola 2004	Gymnasieskola 2006
- Klasser eller grupper av elever har besökt företag/organisationer	83	80	82	84
- Utplacering av elever i företag/organisationer för praktisk arbetslivserfarenhet (t ex Prao)	21	20	48	53
- Resurspersoner från företag/organisationer har involverats i undervisningen i samband med aktuella teman/projekt vid skolan	40	39	63	66
- Elever har fått uppdrag att utföra i samarbete/kontakt med representanter från det lokala arbets- och näringslivet	21	20	48	53
- Företagsanställda har gett råd i samband med elevföretagande	2	10	46	51
- Annat	9	3	7	9

Det är även relativt vanligt att man både i grund- och gymnasieskolorna involverar resurspersoner från företag/organisationer i undervisningen i samband med aktuella teman/projekt, 39 % respektive 63 % av respondenterna från grund- och gymnasieskolorna anger att de gör detta.

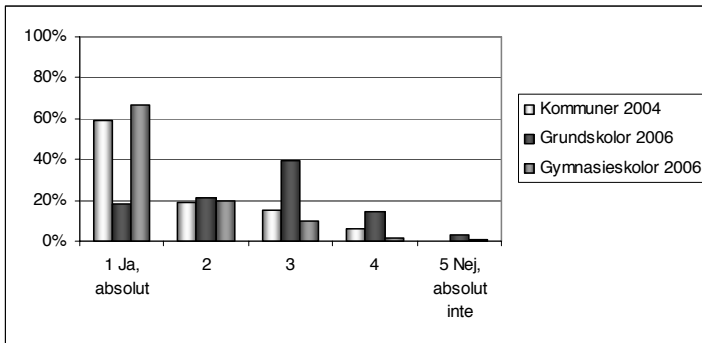
Bland de former som återfinns under Annat är bl a kontakter med föräldrar, t ex temakvällar för föräldrar och elever, arbetsplatsbesök hos föräldrar, besök av föräldrar som berättar om sina jobb. Därutöver finns andra exempel på aktiviteter:

- ✓ Att elever har gjort och sålt annonser åt företag i kommunen.
- ✓ En årlig minimässa tillsammans med lokala företag samt föräldrars företag.
- ✓ Hjälp-sändning till utlandet.
- ✓ Kommunorientering med besök på förvaltningar.
- ✓ Leker affär, bygger kojor, gör egna betalningsmedel.
- ✓ Operation Dagsverke.
- ✓ Intervjuer.

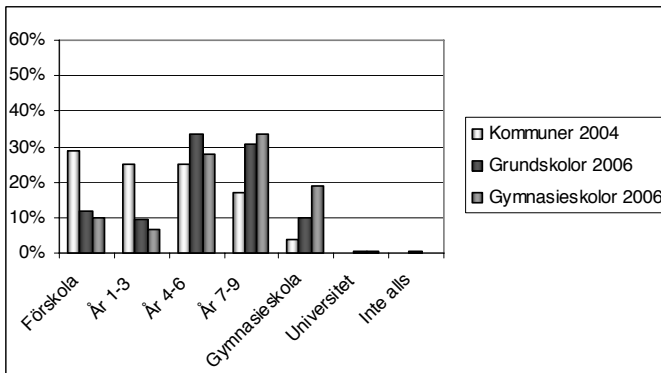
Många av dessa aktiviteter kopplas således inte till entreprenörskap och/företagsamhet trots att flera av dem ingår bland de aktiviteter som av andra respondenter benämns entreprenörskap och/eller företagsamhet.

Attityder till kunskapsförmedling om företagande i skolan

En del av enkätundersökningarna berörde även respondenternas attityder till skolans roll kring att stimulera intresse och förmedla kunskaper om företagande. Resultaten har jämförts med resultaten från en undersökning ställd till näringslivsansvariga i kommunerna som genomfördes 2004.²⁶ På en skala 1-5, där 1 representerar "Ja, absolut" och 5 "Nej, absolut inte", fick respondenterna avgöra om det är skolans uppgift att förmedla kunskaper om företagande och småföretagandets villkor. Respondenterna från gymnasieskolorna och kommunerna är av liknande uppfattningar, ca 60 % av dem anser att det absolut är skolans uppgift och endast ett fåtal av dem anser att det absolut inte är skolans uppgift (Figur 7).

Figur 7: Är det skolans uppgift att förmedla kunskaper om företagande och småföretagandets villkor?

Figur 8: På vilken nivå tycker Du att man ska börja med att stimulera intresse för företag och företagande hos barn?

²⁶ Lundström (2005).

Respondenterna från grundskolan är mer tveksamma, endast 18 % av dem anser att det absolut är skolans uppgift. Beträffande på vilken nivå i skolan man ska börja med att stimulera intresse för företag och företagande hos barn går åsikterna mer isär mellan de olika grupperna av respondenter. Respondenterna från kommunerna vill börja tidigt, 29 % av dem redan i förskolan, och 50 % av dem i år 1-6. Bland respondenterna från grund- och gymnasieskolorna är det endast 12 % som anser att man ska börja i förskolan. Respondenterna från grundskolan vill istället främst börja att stimulera intresse för företag och företagande hos barn i år 4-9, 65 % delar den åsikten. Respondenterna från gymnasieskolorna vill förskjuta detta ytterligare, 52 % anser att det ska ske i år 7-9 samt på gymnasienivå. De har även högsta andelen respondenter som vill att intresset först ska stimuleras på universitetet.

Sammanfattning

Resultaten visar att det både i grund- och gymnasieskolorna skett en ökad användning av begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet under perioden våren 2004 till hösten 2006. I grundskolorna har användningen av begreppen ökat från 21 till 29 % och motsvarande resultat för gymnasieskolorna är en ökning från 78 till 86 %. Hur utbredd användningen är i grundskolorna skiljer sig dock åt mellan olika län. Generellt kvarstår skillnaderna mellan länen sedan 2004, med några få undantag där det skett en signifikant ökning i användningen av begreppen.

Pågående lokala och regionala projekt ses ha haft betydelse för att stimulera entreprenörskap i grundskolorna, och kommunerna har där spelat en roll som initiativtagare. De som vanligtvis ses som initiativtagare är dock skolan och lärarna. Initiativet att arbeta med entreprenörskap och/eller företagsamhet tycks därför till stor del ha växt fram underifrån istället för utifrån nationella direktiv. Det är dock viktigt att påpeka att resultaten inte säger något om omfattningen på skolorna. Den kvalitativa studien ger istället en bild av att det ofta rör sig om enstaka arbetslag eller enstaka lärare som är engagerade i arbetet med entreprenörskap på skolorna (Berglund och Holmgren, 2007).

Sammantaget finns en stor mångfald av aktiviteter som sammanfattas med begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet på grundskolorna. I denna rapport har dessa aktiviteter klassificerats utifrån olika teman, samarbete skola-/arbetsliv, företagande, produktion och försäljning, naturkunskap, teknik och uppfinningar, samt stimulans av elevers ansvarsförmåga och självkänsla mer generellt. En röd tråd som löper genom flera av dessa teman är att aktiviteterna utgår mycket från elevernas egen skapandekraft och att deras arbete mer synliggörs både inom och utanför skolan, än det dagliga traditionella skolarbetet. Det vanligaste återkommande temat i grundskolorna är samarbete skola/arbetsliv.

I gymnasieskolorna saknas den mångfald som karaktäriserar entreprenörskap i grundskolorna. Istället är fokus på företagande mycket tydligt, och elevföretagandet är en mycket dominerande aktivitet. Mer än 85 % av alla elevföretag är kopplade till Ung Företagsamhet och en slutsats av studien är att entreprenörskap och/eller företagsamhet på gymnasieskolorna ofta är synonymt med Ung Företagsamhet. Även om elevföretag förekommer i 68 % av gymnasieskolorna, omfattar denna typ av undervisning dock inte samtliga program i lika stor utsträckning. Elevföretagen är fortfarande, precis som 2004, starkt kopplade till företagsekonomiska ämnen och återfinns fortfarande i betydligt mindre utsträckning på många av de praktiska programmen Något som är tvärt emot det som rekommenderas av projekt inom EU-kommisionen²⁷. UF-företag ses för de mer teoretiska programmen som en utmärkt metod för att koppla teori och praktik, men för de praktiska programmen kan konceptet fortfarande uppfattas som allt för styrt och låst i den administrativa och organisatoriska företagsformen. För att få fler lärare och elever engagerade i elevföretagande på de praktiska programmen, kan det vara lämpligt att titta närmare på hur de organisatoriskt kan knytas in i utbildningen, vad som är ett lämpligt fokus i elevföretagen för de praktiska programmen, och även fundera över vilka förutsättningar de har.

Sammanfattningsvis visar resultaten fortfarande att möjligheten för elever och studenter att komma i kontakt med olika typer av entreprenörskapsstimulerande aktiviteter i grund- och gymnasieskolan påverkas av faktorer som i vilken region man bor, intresse från skolan, intresse från lärare, vilket program som väljs på gymnasieskolan och även beroende på lokala och regionala drivkrafter utanför skolan.

I denna rapport har det arbete som sker inom ramen för begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet oreflekterat benämnts aktiviteter. I den kvalitativa rapporten beskrivs entreprenörskap i skolan även som en pedagogik där skillnaden mellan en pedagogik och en aktivitet framförallt handlar om vilken ambition som finns i att integrera entreprenörskap i undervisningen. För en djupare analys av dessa skillnader och lärares erfarenheter kring arbetet med entreprenörskap i grund- och gymnasieskolor rekommenderas återigen rapporten *Entreprenörskap & skolan – Vad berättar lärare att de gör när de gör entreprenörskap* (Berglund och Holmgren, 2007).

²⁷ Europeiska Kommissionen (2002).

Referenser

- Europeiska Kommissionen (2002). *Slutrapport från expertgruppen för BEST-projektet om utbildning för entreprenörskap*, Bryssel: Europeiska Kommissionen
- Berglund, K. och Holmgren, C. (2007). *Entreprenörskap & skolan – Vad berättar lärare att de gör när de gör entreprenörskap?*, Örebro: FSF.
- Gustavsson, B. (2002). *Vad är kunskap? - En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap*, Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Holmgren, C. (2004). *Skapa din egen framtid – en utvärdering av Open for Business*, Örebro: FSF.
- Holmgren, C. (2004). *Entreprenörskapsandan i Örebro och Västernorrlands län*, Örebro: FSF.
- Holmgren, C. (2005). *Entreprenörskap i grund- och gymnasieskolan – En undersökning läsåret 2003/2004*, Örebro: FSF.
- Lundström, A., ed. (2005). *Creating Opportunities for Young Entrepreneurship - Nordic examples and experiences*, Örebro: FSF
- Nordisk ministerråd (2002). *Opplæring i entreprenørskap – Omfang, kvalitet og nasjonale forskjeller*, Köpenhamn.
- Nutek (2005). *Projektplan – Entreprenörskapsprogram 2005-2007*, Stockholm: Nutek.
- Skolverket (2006). *Beskrivande data 2006 Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*, Rapport 283.
- Viklands, I. (2000). *"I huv'et på en klyktattare" - Nyföretagarprogram i Västernorrlands län*, Örebro: FSF.
- Viklands, I. (2001). *Kartläggning av entreprenörskapsandan i sju av Örebro län kommuner*, Örebro: FSF.

Bilaga: Metod

Det register som användes för att genomföra undersökningarna byggdes upp utifrån information på Skolverkets hemsida www3.skolverket.se. I Tabell 15 och 16 beskrivs i detalj hur många skolor som ingått i urvalet per län och totalt, och även antalet skolor som föll utanför urvalsramen på så att de beträffande grundskolor identifierades som icke aktiva, sjukhuskolor, särskolor eller förskolor, samt beträffande gymnasieskolor identifierades som icke aktiva eller enbart omfattade vuxenutbildning.

Tabell 17. Urval och svarsfrekvens per län - undersökningen i grundskolorna 2006. Antal och %

	Totalt antal skolor ²⁸	Skolor ej inom urvalet och där e-mailadress ej hittats	Skolor i utskick 1	Skolor ej inom urvalet och där e-mail adress ej hittats	Slutligt urval	Antal svar	Svarsfrekvens
		Rättat innan utskick		Rättat efter utskick			
Blekinge	94	4	90	2	88	26	30%
Dalarna	192	8	184	6	178	49	28%
Gotland	56	5	51	2	49	18	37%
Gävleborg	166	13	153	2	151	50	33%
Halland	153	11	142	0	142	29	20%
Jämtland	107	3	104	3	101	36	36%
Jönköping	217	30	187	5	182	68	37%
Kalmar	150	6	144	5	139	52	37%
Kronoberg	112	15	97	0	97	32	33%
Norrbottn	198	25	171	4	167	58	35%
Skåne	599	63	536	11	525	157	30%
Stockholm	798	61	737	13	724	181	25%
Södermanland	150	12	138	5	133	48	36%
Uppsala	149	13	136	1	135	36	27%
Värmland	178	5	173	4	169	56	33%
Västerbotten	188	16	172	3	169	70	41%
Väster-norrland	147	6	141	2	139	52	37%
Västmanland	152	10	142	3	139	35	25%
Västra Götaland	849	95	754	12	742	244	33%
Örebro	160	8	152	4	148	62	42%
Östergötland	253	43	219	2	217	50	23%
Totalt	5068	445	4623	89	4534	1409	31%

²⁸ Antal skolor enligt register på Skolverkets hemsida www3.skolverket.se 2006-09-07.

Tabell 18. Urval och svarsfrekvens per län - undersökningen i gymnasieskolorna 2006.

	Totalt antal skolor ²⁹	Skolor ej inom urvalet och där e-mailadress ej hittats	Skolor i utskick 1	Skolor ej inom urvalet och där e-mailadress ej hittats	Slutligt urval	Antal svar	Svarsfrekvens
		Rättat innan utskick		Rättat efter utskick			
Blekinge	16	1	15		15	5	33%
Dalarna	30	2	28		28	18	64%
Gotland	7		7		7	4	57%
Gävleborg	20	2	18	1	17	12	71%
Halland	24	1	23		23	11	48%
Jämtland	14	1	13		13	8	62%
Jönköping	25	2	23		23	14	61%
Kalmar	25		25	1	24	13	54%
Kronoberg	21		21		21	13	62%
Norrbottn	21		21		21	11	52%
Skåne	133	10	123	10	113	48	42%
Stockholm	178	19	159	1	158	68	43%
Södermanland	24	3	21		21	14	67%
Uppsala	31	3	28	4	24	16	67%
Värmland	30	3	27		27	13	48%
Västerbotten	28	5	23	1	22	12	55%
Väster-norrland	18	1	17		17	11	65%
Västmanland	26	2	24		24	11	46%
Västra Götaland	127	7	120	5	115	60	52%
Örebro	28	3	25	2	23	14	61%
Östergötland	45	4	41	2	39	18	46%
Totalt	871	69	802	27	775	394	51%

²⁹ Antal skolor enligt register på Skolverkets hemsida www3.skolverket.se 2006-09-26.

Bilaga: Enkätfrågor

De frågor som använts vid enkätundersökningarna till grund- och gymnasieskolorna hösten 2006 är med några få undantag identiska med de frågor som användes vid de enkätundersökningar som riktades till grund- och gymnasieskolor våren 2004. Frågorna är i huvudsak avsedda att undersöka:

- ✓ Entreprenörskap och företagsamhet som benämningar på pedagogiska verktyg i grund- och gymnasieskolor.
- ✓ Samarbete skola-arbetsliv.
- ✓ Elevföretag.
- ✓ Attityder kring förmedling av kunskaper kring företagande i skolan

Frågor som berör entreprenörskap och företagsamhet som benämningar på pedagogiska verktyg, samarbete skola-arbetsliv samt vissa frågor rörande elevföretag har hämtats från Nordiska Ministerrådets undersökning *Opplæring i entreprenørskap – Omfang, kvalitet og nasjonale forskjeller* (2002). Vissa svarsalternativ har modifierats. Frågor som rör attityder har tidigare använts i undersökningar genomförda på uppdrag av NUTEK och FSF³⁰. Frågor angående elevföretag som är avsedda att mäta förekomsten av elevföretag med simulerad ekonomi och verklig ekonomi är initierade av EU-kommissionen och användes för första gången vid undersökningen som genomfördes 2004. I undersökningarna som genomfördes 2006 har dessutom tillkommit tre frågor, nr 2, 11 och 18. I Tabell 17 på följande sida finns samtliga frågor och svarsalternativ återgivna.

³⁰ Viklands 2000, Viklands 2001, Holmgren 2004.

Tabell 19. Sammanställning av frågor och resultat från undersökningarna i grund- och gymnasieskolor 2006³¹

	Svarsalternativ	Grund- Skolor	Gymnasie- Skolor
Alla respondenter		% av alla respondenter	
1. Vilka år omfattar skolan?	1. År 1 2. År 2 3. År 3 4. År 4 5. År 5 4. År 6 7. År 7-9	X	
2. Vilka program finns på skolan?	1. Omvårdnad 2. Hantverk 3. Barn- och fritid 4. Estetisk 5. Livsmedel 6. Handels & adm 7. Samhällsvetenskap 8. Hotell & restaurang 9. Medie 10. Naturvetenskap 11. IV pr. 12. Teknik 13. Industri 14. Fordon 15. Energi 16. Bygg 17. El 18. Naturbruk 19. Annat		X
3. Hur många elever har skolan läsåret 2005/2006?	X	X
4. Används begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet för att beteckna något av den pedagogiska aktiviteten vid din skola?	1. Ja 2. Nej 3. Vet ej	X	X
De respondenter som svarat "Ja" på frågan ovan:		% av alla respondenter som svarat "Ja" på frågan ovan	
5. Vad innebär entreprenörskap och/eller företagsamhet för er?	1. Företagsetablering 2. Generellt nyskapande 3. Skolutveckling 4. Att utveckla den självständiga eleven 5. Att utveckla den företagsamma och kreativa eleven 6. Annat	X	X
6. Vilken slags aktivitet betecknar begreppen entreprenörskap och/eller företagsamhet?	1. Elev- och ungdomsföretag 2. Undervisning om och samarbete med lokalt arbets- och näringsliv 3. Undervisning och samarbete med lokalsamhället generellt 4. Friare och mer elevaktiva arbetsformer 5. Aktiviteter för utveckling av elevers innovations och uppfinningsförmåga 6. Annat	X	X
7. Har utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet kommit till stånd efter initiativ från:	1. Staten 2. Kommunen 3. Skolan 4. Lokala näringslivet 5. Enskilda lärare 6. Annat	X	X

³¹ X markerar i vilken undersökning frågorna förekommit.

Tabell 17. Fortsättning.

	Svarsalternativ	Grund- Skolor	Gymnasie- Skolor
Alla respondenter		% av alla respondenter	
8. Om du svarat Staten, Kommunen eller Lokala näringslivet på fråga 8, ange hur/på vilket?	X	X
9. Vilka år är berörda av utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet?	1. År 1, 2, 3 2. År 4, 5, 6 3. År 7, 8, 9	X	
10. Beskriv gärna ett exempel på utbildning i entreprenörskap och/eller företagsamhet vid din skola.	X	X
11. Under läsåret 2005/2006, förekom vid er skola något av följande projekt/aktiviteter:			
- Snilleblixarna	1. Ja Nej	X	
- Plankton	2. Ja Nej	X	
- Miniföretagarna	3. Ja Nej	X	
- Lokalt projekt för att stimulera företagsamhet och/eller entreprenörskap	4. Ja Nej	X	X
- Regionalt projekt för att stimulera företagsamhet och/eller entreprenörskap	5. Ja Nej	X	X
- Ung Företagsamhet	6. Ja Nej		X
12. Förekommer på Er skola projekt/aktiviteter som lär elever hur man startar och driver företag?	1. Ja 2. Nej 3. Vet ej	X	
13. Erbjuder skolan undervisning i att starta och driva egna företag?	1. Ja 2. Nej		X
De respondenter som svarat "Ja" på frågorna 12 eller 13 ovan:		% av alla respondenter som svarat "Ja" på frågorna ovan	
14. Vilken omfattning i tid har denna undervisning för en elev som har valt ämnet eller kursen?	1. Mindre än 20 timmar 2. 20 – 50 timmar 3. 51 – 100 timmar 4. 101 – 200 timmar 5. Mer än 200 timmar		X
Alla respondenter		% av alla respondenter	
15. Under läsåret 2005/2006, hur många elevföretag finns det vid skolan?	1. Inget 2. 1 – 5 3. 6 – 10 4. 11 – 20 5. Fler än 20	X	X
De respondenter som svarat annat än inget på frågan ovan:		% av alla respondenter som svarat "Ja" på frågan ovan	
16. De elevföretag som förekommer vid skolan läsåret 2005/-2006, vilka år gäller detta?	1. År 1, 2, 3 2. År 4, 5, 6 3. År 7, 8, 9	X	

Tabell 17. Fortsättning.

	Svarsalternativ	Grund- Skolor	Gymnasie- Skolor
Alla respondenter		% av alla respondenter	
17. De elevföretag som förekommer vid skolan läsåret 2005/-2006, vilka program gäller detta?	1. Omvårdnad 2. Hantverk 3. Barn- och fritid 4. Estetisk 5. Livsmedel 6. Handels & adm 7. Samhällsvetenskap 8. Hotell & restaurang 9. Medie 10. Naturvetenskap 11. IV pr. 12. Teknik 13. Industri 14. Fordon 15. Energi 16. Bygg 17. El 18. Naturbruk 19. Annat		X
18. Hur stor andel av elevföretagen 2005/2006 var UF-företag?	1. 0% 2. 1-29% 3. 30-50% 4. 51-70% 5. 71-99% 6. 100%		X
19. Hur många elever är/var involverade i elevföretag under läsåret 2005/2006?		X
Alla respondenter		% av alla respondenter	
20. Förekommer på din skola elevföretag där elever i projektform får driva och utveckla ett företag med VERKLIG ekonomisk aktivitet OCH med kontakter utanför skolan?	1. Ja	X	X
21. Förekommer på din skola elevföretag där elever i projektform får driva virtuella eller träningsföretag med SIMULERAD ekonomi OCH med kontakter utanför skolan?	1. Ja	X	X
22. Förekommer på skolan samarbete/kontakt mellan elever och det lokala arbets- och näringslivet?	1. Ja 2. Nej 3. Vet ej	X	X

Tabell 17. Fortsättning.

	Svarsalternativ	Grundskolor	Gymnasieskolor
De som svarat "Ja" på frågan ovan:		% av de respondenter som svarat "Ja" på frågan ovan	
23. I vilken form har kontakt mellan elever och det lokala arbets- och näringslivet förekommit under läsåret 2005/2006?	1. Klasser eller grupper av elever har besökt företag/organisationer 2. Resurspersoner från företag/organisationer har involverats i undervisningen i samband med aktuella teman/projekt vid skolan 3. Utplacering av elever i företag/organisationer för praktisk arbetslivserfarenhet (t ex Prao) 4. Företagsanställda har gett råd i samband med elevföretagande 5. Elever har fått uppdrag att utföra i samarbete/kontakt med representanter från det lokala arbets- och näringslivet 6. Annat	X	X
24. Är det skolans uppgift att förmedla kunskande om företagande och småföretagandets villkor? (På en skala 1 till 5)	1. Ja, absolut 2. ... 3. ... 4. ... 5. Nej, absolut inte	X	X
25. På vilken nivå i skolan tycker Du att man ska börja med att stimulera intresse för företag och företagande hos barn?	1. Förskola 2. År 1-3 3. År 4-6 4. År 7-9 5. Gymnasiet 6. Universitet 7. Inte alls	X	X

För att undersöka förekomsten och innebörden av entreprenörskapsutbildning vid de svenska grund- och gymnasieskolorna genomfördes under våren 2004 två enkätundersökningar. Studien följdes upp hösten 2006 med ytterligare två enkätundersökningar i syfte att undersöka om förekomsten av entreprenörskapsutbildning ökat under 2,5 år, i takt med det ökade politiska intresset för området på europeisk, nationell, regional och lokal nivå. I denna rapport presenteras resultaten av både 2004 och 2006 års undersökningar.

Författare är Carina Holmgren, forskningsassistent vid Forum för småföretagsforskning.

Finansiärer och samarbetspartners

